

defined. It was also assessed the protection of consumer's rights under the treaty on the provision of services by a notary. It was established in which legal relations and in what way a notary can protect the consumer's rights.

Key words: jurisdictional form of protection, judicial protection, administrative protection, Ombudsman, notarial protection.

Микитин Ю.І.

ОБНОВЛЕННЯ ВІДНОВНОГО ПІДХОДУ У ЄВРОПЕЙСЬКІЙ КРИМІНАЛЬНО- ПРОЦЕСУАЛЬНІЙ ПОЛІТИЦІ (НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ РЕКОМЕНДАЦІЇ КОМІТЕТУ МІНІСТРІВ РАДИ ЄВРОПИ СМ/РЕС(2018)8 ВІД 3 ЖОВТНЯ 2018 Р.)

УДК 343.137

Постановка проблеми. Тривалий час Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи № R (99) 19 від 15 вересня 1999 р. «Про медіацію у кримінальних справах» була основним спеціальним європейським актом, який детально врегулював, визначав відновний підхід у європейській кримінально-процесуальній політиці. Її аналіз, дослідження проводився раніше [1]. Однак майже двадцятирічний період дії цього документу, дозволив контрастувати європейським науковцям, представникам європейських політико-правових інституцій, громадськості, що існуюче правове регулювання є недостатньо ефективним.

Попри те, що в останні роки в багатьох європейських країнах спостерігається значне зростання обізнаності, розвитку та використання відновного правосуддя в рамках своїх систем кримінального правосуддя, відновне правосуддя рідко використовується в повному обсязі. Значна кількість країн не мають можливості або бажання надавати жертвам і правопорушникам право доступу до нього [2]. Багато юрисдикцій прийняли одну або декілька гібридних відновно-традиційних практик, що дозволяють жертвам і порушникам брати участь у процесах, які називаються «відновними», але які не дають можливості для діалогу між сто-

ронами, а також не розробляються і не здійснюються відповідно до основних принципів відновного правосуддя [3].

Отже, попри те, що Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи № R (99) 19 від 15 вересня 1999 р. «Про медіацію у кримінальних справах» [4] є суттєвим підґрунтям для впровадження та регламентації відновного підходу і, в основному доповнює, деталізує міжнародно-правові акти у цій сфері, але вона може мати набагато більший потенціал і вплив на реалізацію принципу гуманності у європейській кримінально-процесуальній політиці.

Виклад основного матеріалу. 3 жовтня 2018 р. Комітету міністрів Ради Європи прийняв рекомендацію CM/Rec(2018)8 «Про відновне правосуддя в кримінальних справах» (далі – Рекомендація) [5], яка базується на згаданій Рекомендації № R (99) 19 від 15 вересня 1999 р.

Рекомендація спрямовується на заохочення держав-членів до розробки та використання відновного правосуддя у національних системах кримінальної юстиції. Вона сприяє використанню стандартів відновного правосуддя в контексті кримінального процесу, і прагне захистити права та максимізувати ефективність процесу задоволення потреб його учасників, а також заохоченню розвитку інноваційних відновних підходів, які можуть виходити за межі кримінального процесу як державними (суд, органи кримінальної юстиції) так і не державними установам.

До загальних принципів організації відновного правосуддя на основі Рекомендації належать наступні положення:

1) поширення на будь який вид процесу, який дає змогу тим, хто постраждав від злочину, і тим, які зазнав шкоди від нього брати активну участь у вирішенні питань, що зумовлені правопорушенням;

2) добровільність участі;

3) допомога підготовленої і неупередженої третьої сторони (посередника, медіатора);

4) основна організаційна форма – діалог (прямий чи непрямий) між жертвою та правопорушником. Залежно від країни, в якій використовується відновний підхід і способу його адміністрування, відновне правосуддя можна назвати посередництвом

потерпілого та правопорушника, посередництвом у кримінальних справах, медіацією, відновним правом, сімейними груповими конференціями, колами винесення вироків або миротворчими колами. Допускаються і інші назви форм;

5) залучення, де це доречно, інших осіб, які прямо чи опосередковано мають вплив на ситуацію, пов'язану із злочином. Це можуть бути «прихильники» жертв і правопорушників, фахівці, члени або представники громад, в яких трапилося правопорушення;

6) можливість використання на будь якій стадії кримінального судочинства і варіація співвідношення з офіційним процесом: а) альтернатива обвинуваченню і кримінальному переслідуванню; б) процедура у межах кримінального провадження; в) елемент вироку, який поєднується разом із покаранням; г) програма, яка застосовуються під час або після відбування покарання;

7) може реалізуватися органами кримінальної юстиції (у розумінні Рекомендації це – поліція, установи виконання покарань, молодіжні превентивні механізми, пробаційні органи, установи, які надають послуги з підтримку жертв) та судовими органами (у розумінні Рекомендації це – судді, суди, прокурори) або здійснюватися за ініціативою сторін;

8) необхідність судового нагляду, особливо, якщо існуватиме вплив відновного процесу на судові рішення (припинення судового провадження, винесення судового рішення на основі договору, досягнутого сторонами);

9) можливість застосування відновних принципів і підходів в системі кримінальної юстиції, але поза кримінальним процесом.

Характерно, що Рекомендація виділяє основні принципи відновного правосуддя та інші основні принципи відновного правосуддя.

До першої групи належать:

1) активна участь сторін у вирішенні конфлікту, зумовленого злочином (принцип участі зацікавлених сторін);

2) орієнтація, у першу чергу, на усунення шкоди, завданої злочином як людині так і суспільству загалом (принцип відновлення).

Другу групу включають:

1) добровільність (відбувається лише за умови вільної згоди сторін, висловленої заздалегідь на основі поінформованості про характер процесу та його можливі результати та наслідки; можливість «відкликати» свою згоду у будь який час протягом процесу);

2) дорадчий, шанобливий діалог, заснований на рівній турботі про потреби та інтереси залучених осіб;

3) процедурна справедливість;

4) спільне формування договору на основі консенсусу;

5) зосередження на репарації, реінтеграції та досягненні взаєморозуміння та недопустимість побудови системи переваги інтересів котроїсь із сторін;

6) конфіденційність. Вона стосується змісту обговорень між сторонами, а також судження про поведінку сторін під час відновного процесу. Передбачено винятки з цього принципу: згода самих сторін зберігати її; наявність інформації про підготовку злочинів або вчинення тяжких злочинів. У такому випадку посередник зобов'язаний повідомити про це компетентні органи;

7) загальнодоступність (незалежно від виду, ступеня тяжкості, місця вчинення злочину);

8) автономія органів відновного правосуддя у межах системи кримінальної юстиції із збереженням балансу їхніх повноважень.

Правовою основою відновного правосуддя в рамках кримінального процесу є створення чіткої правової бази, на якій ґрунтується діяльність судових органів, яка впливає на обвинувачення або судове провадження. Особливо важливо підкреслити, що Рекомендація акцентує увагу на необхідності розробки політики у цій сфері, яка має стосуватися процедури перенаправлення справ для відновного правосуддя і розгляду кримінальних проваджень, які пов'язані з ним.

Окрема увага приділяється відновному правосуддю за участі дітей (як жертв, так і правопорушників) та передбачає залучення до цього процесу їхніх батьків, законних представників.

Розділ V Рекомендації регламентує процедурні аспекти функціонування кримінальної юстиції у контексті відновного правосуддя. До його основних рис варто віднести наступні положення:

1) посередник повинен повністю інформувати сторони про свої права, характер процесу відновного правосуддя, можливі наслідки їхнього рішення про участь;

2) відновне правосуддя має відбуватися лише за умови вільної та згоди всіх сторін, заснованої на достатній поінформованості;

3) послуги з відновного правосуддя повинні бути інклюзивними і гнучкими щоб надати можливість якомога більшій кількості людей взяти участь у цьому процесі;

4) судові органи та органи кримінальної юстиції повинні створити умови та інфраструктуру, необхідну для передачі справ до служб відновного правосуддя;

5) фасилітаторам має бути надано достатньо часу та ресурсів для здійснення відповідної підготовки, оцінка ризиків та подальшої робота зі сторонами. У тому випадку, коли посередників залучають від судових органів влади та органів кримінальної юстиції або їх репрезентують, то вони повинні діяти відповідно до стандартів і принципів відновного правосуддя;

6) визнання сторонами основних фактів, пов'язаних з кримінальним правопорушенням розглядається як основа для початку відновного правосуддя. Участь у цьому процесі не повинна використовуватися як доказ визнання вини в подальшому судовому процесі;

7) тривалість відновного правосуддя не має чіткого обмеження і позначається терміном «розумний строк». Однак у той же час судові органи повинні бути поінформовані про стан процесу відновного правосуддя;

8) якщо конкретна справа передається на відновний процес до винесення вироку, то рішення про наслідки такого процесу приймає суд. У випадку відсутності домовленості сторін або невиконання досягнутого договору подальший хід кримінального провадження здійснюється відповідно до законодавчих і процедурних гарантій, що існують у національному законодавстві.

Крім того договори за результатами відлогого правосуддя повинні містити справедливі, досяжні, пропорційні дії, на які мають намір погодитися всі сторони і ґрунтуватися на волі сторін.

Новітні положення Рекомендації закликають використовувати принципи та відновний підхід ширше, поза межами конкретного кримінального провадження. Мова йде про можливість застосування такого підходу у конфліктах між: громадянами і поліцейськими; ув'язненими і тюремними працівниками; персоналом в органах судової влади або органах кримінальної юстиції, а також для побудови відносин у середині система кримінальної юстиції; між співробітниками поліції та членами громади; серед ув'язнених; між ув'язненими та їхніми сім'ями; або між ув'язненими та тюремними працівниками.

Висновки. Оновлення відновного підходу у європейській кримінально-процесуальній політиці відбулося на основі Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи CM/Rec(2018)8 від 3 жовтня 2018 р. В основному даний європейський акт ґрунтується на Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи № R (99) 19 від 15 вересня 1999 р. «Про медіацію у кримінальних справах» і розвиває її положенням. Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи 2018 р. покликана стати основою для якіснішого і масштабнішого впровадження та регламентації відновного правосуддя у європейській кримінально-процесуальній політиці.

1. Микитин Ю. І., Ресніт О. О. Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи «Про медіацію у кримінальних справах» як основа для правового регулювання запровадження і реалізації відновного правосуддя. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2013. Вип. 33. С. 303-312. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvchzu_2013_33_34 (дата звернення 3.07.2018).
2. Marder Ian D. *Restorative justice and the Council of Europe: an opportunity for progress*. 4 July 2018. URL: <https://www.penalreform.org/blog/restorative-justice-and-the-council-of-europe/> (дата звернення 7.07.2018).
3. Strang H., Sherman L. *The morality of evidence: the second annual lecture for Restorative Justice: An International Journal*. Volume 3, 2015. Issue 1. 11 Sep 2015. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/20504721.2015.1049869> (дата звернення 7.07.2018).
4. Рекомендація Ради Європи «Про медіацію у кримінальних справах» № R(99)19 від 15 вересня 1999р./Відновне правосуддя в Україні: Спецвипуск. 2005. С. 53-56.

5. *Recommendation CM/Rec(2018)8 of the Committee of Ministers to member States concerning restorative justice in criminal matters. Adopted by the Committee of Ministers on 3 October 2018 at the 1326th meeting of the Ministers' Deputies. URL: <https://vmsz.nl/wp-content/uploads/2018/10/Aanbeveling-Europa-3-oktober-2018-restorative-justice-in-criminal-matters.pdf> (дата звернення 10.10.2018).*

Микитин Ю.І. Оновлення відновного підходу у європейській кримінально-процесуальній політиці (на основі аналізу рекомендації Комітету міністрів Ради Європи CM/Rec(2018)8 від 3 жовтня 2018 р.)

У даній статті проаналізовано рекомендацію Комітету міністрів Ради Європи CM/Rec(2018)8 від 3 жовтня 2018 р. Досліджено загальні принципи організації відновного правосуддя, виокремлено основні принципи відновного правосуддя, його правову основу в рамках кримінального процесу, процедурні аспекти функціонування відновного правосуддя та звернуто увагу про доцільність і можливість поширення відновного підходу у системі кримінальної юстиції за межами кримінального провадження на суттєво ширші відносини.

Ключові слова: європейська кримінально-процесуальна політика, відновний підхід, відновне правосуддя, рекомендація.

Mykutyń Y.I. Updating the restorative approach in the European criminal procedural policy (based on the analysis of the recommendation of the Committee of Ministers of the Council of Europe CM / Rec (2018) 8 dated October 3, 2018)

In this article analyzed the recommendation of the Committee of Ministers of the Council of Europe CM / Rec (2018) 8 dated October 3, 2018. The general principles of the organization of restorative justice were analyzed, the basic principles of restorative justice, its legal basis within the criminal process, procedural aspects of the functioning of restorative justice were drawn and drawn attention to the expediency and the possibility of extending the restorative approach in the criminal justice system beyond the scope of criminal proceedings to a substantially broader relationship.

The update of the restorative approach in the European criminal procedural policy was based on the Recommendation of the Committee of Ministers of the Council of Europe CM / Rec (2018) 8 dated October 3, 2018. Mostly, this European Act is based on the Recommendation of the Committee of Ministers of the Council of Europe № R (99) 19 of 15 September 1999 «On Mediation in Criminal Matters» and develops its provisions. The recommendation of the Committee of Ministers of the Council of Europe in 2018 is intended to serve as a basis for a more qualitative and more comprehensive implementation and regulation of restorative justice in European criminal procedural policy.

Keywords: European criminal procedural policy, restorative approach, restorative justice, recommendation.